

АНАКС СЕВАЛК В „ПЕРСИ“ НА ЕСХИЛ:
ЕДНО ВЪЗМОЖНО ОТРАЖЕНИЕ НА ТРАКИЙСКИ
ВЛАДЕТЕЛ ОТ НАЧАЛОТО НА V В. ПР.ХР.¹

Георги Митрев, Йордан Илиев

ANAX SEUALCES IN THE “PERSIANS”
OF AESCHYLUS: A POSSIBLE REFLECTION
OF A THRACIAN RULER FROM THE BEGINNING
OF THE 5TH CENTURY BC

Georgi Mitrev, Jordan Iliev

Abstract: *This article examines King Seualces, a character mentioned only once in “The Persians” of Aeschylus. He is of the same rank (anax) as the well-known Persian kings Darius I and Xerxes, indicating that he must have participated in the war as an ally of Xerxes and an active ruler. Although the name Seualces does not appear in other sources, its specificity allows for reasoned observations supporting his Thracian ethno-cultural affiliation. Moreover, such a king could have existed only in the Balkans, specifically in Thrace, since the Near Eastern territories up to India were already under Persian control. The available knowledge of Thraco-Persian relations in the late 6th and early 5th centuries BC even allows for the suggestion of a connection with the Odrysian kingdom. Behind the figure of Seualces, one can recognize a close relative of Teres I or his elder brother. In this context, the death of Seualces at the end of the summer of 480 BC may be used to date the beginning of Teres I's reign.*

Keywords: *Ancient literature, Thrace, Odrysian kingdom, Thracian kings, Persian empire.*

¹ Изследването е във връзка с дейността на Научен център за история и археология на войната при Философско-историческия факултет на ПУ „Паисий Хилендарски“.

Въведение

Най-добре документираната държавна структура в Древна Тракия е Одриското царство. То е и сред най-продължително съществувалите държавни образувания на траките и има особено важно значение за историческото развитие на Югоизточна Европа през Античността. Поради тези причини неговата история е обект на специален интерес в проучванията на съвременните учени².

Датата на създаването на Одриското царство не е уточнена, дори приблизително, понеже конкретна писмена информация не се открива, а наличните археологически данни са все още недостатъчни за изграждането на добре формулирано предположение. Във всеки случай, за негов първостроител понастоящем се приема Терес I, чието управление се датира различно, но винаги във времето от последните десетилетия на VI в. пр.Хр. до средата на V в. пр. Хр.³ Според Тукидид „... този Терес, бащата на Ситалк, пръв създал обширното царство на одрисите, което заело по-голяма част от останалата Тракия“⁴ и бил „... първият цар, който се сдобил с голяма мощ

² За възникването на този интерес вж. Митрев, Илиев 2024: 140 – 156. Броят на публикуваните изследвания през XX в. е съществен: Тодоров 1933: 3 – 80; Кацаров 1933: 737 – 754; Кацаров 1954: 155 – 172; Данов 1969: 294 – 400; Фол 1972: 115 – 154; Данов, Фол 1979: 184 – 200 и други. Сред проучванията от последните години могат да се посочат Тачева 2006; Zahrt 2015; Порожанов 2021.

³ Вж. например Данов, Фол 1979: 188, където едновременно се споменават две възможни датировки. В първия случай „началото на царуването му е между 480 и 460 г. пр.н.е., а краят – към 440 г.“, докато във втория случай се допуска възможността да се постави „в края на VI и през цялата първа половина на V в.“ Тачева 2006: 23 – 24 също датира по-общо, като акцентира на „92-годишния житейски път на Терес във времето след средата на VI в. до 70-те години на V в.“

⁴ Th., 2.29.2. Цитира се по Велков и др. 1981: 279. Превод на Ал. Фол.

сред одрисите“⁵. Тези формулировки обаче внушават, че преди него одрисите имали и други владетели, които остават непознати за учените, предположение, което многократно е изказвано в модерната историография⁶. Преоткритите наскоро проучвания на творилите в края на XVI в. Рейнекий и Хенингс (Митрев, Илиев 2024: 140 – 156) повдигат някои въпроси по тази проблематика, доколкото двамата изследователи, пък и някои след тях⁷, посочват за пръв цар на одрисите един по-ранен Ситалк I (Себалк, Сеталк) – хипотеза, различна от възприетото още от XVIII в. и популярно и до наши дни първенство на Терес.

Свидетелството за Севалк

В съчиненията на Рейнекий и Хенингс се съдържат ясни препратки към трагедията „Перси“ на Есхил по отношение на Ситалк I (при Рейнекий) или Себалк/Сеталк I (при Хенингс), но в първия случай без конкретно посочване на мястото в античния текст, а във втория с отразяване на страница от старо издание (Reinccius 1595: 122; Henninges

⁵ Th., 2.29.3. Цитира се по Велков и др. 1981: 280. Превод на Ал. Фол.

⁶ Вж. например Тачева 2006: 23, която отбелязва една много стара бележка на Ф. Кари по този въпрос.

⁷ Севалк (Sebalces/Sibalces) присъства и в един от първите исторически романи на Новото време, на Даниел Каспер фон Лоенщайн от 1690 г., посветен на старогерманския герой Арминий (Херман). Сред най-различни антични сведения на едно място авторът обрисова Тракия във времето на враждата между атиняни и спартанци и казва, че по това време царството на одрисите се разраснало много. Тук се споменава на два пъти и Себалк/Сибалк, който пръв донесъл на този народ голяма слава, но загинал в кампанията на Ксеркс срещу гърците. Като наследник на Севалк и негов син е представен „борбеният Терей“, т.е. Терес, а след него – неговият „най-голям син Ситалк“ и други личности, чиито имена са достигнали и до нас. Текстът обаче няма особена научна стойност, тъй като не се позовава на използвани извори. Вж. <https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb10129514?page=62,63&q=Sibalces> (достъпен на 17.05.2024 г.).

1598: 1257). В действителност става въпрос за еднократно споменаване в А. *Pers.* 969, но за да се схване контекстът на изложението, е необходимо да се проследи по-голям откъс, свързан с военните действия на Ксеркс срещу Атина през 480 г. пр.Хр. и битката при остров Саламин (А. *Pers.* 967 – 977)⁸:

ХО. οἰοιοῖ, ποῦ δὴ ποῦ σοι Φαρνοῦχος,
Ἀριόμαρδός τ' ἀγαθός,
ποῦ δὲ Σευάλκης ἄναξ,
ἢ Λίλαιος εὐπάτωρ,
Μέμφις, Θάρυβις καὶ Μασίστρας
Ἀρτεμβάρης τ' ἡδ' Ὑσταίχμας;
τάδε σ' ἐπανερόμαι.

стр. γ

ΞΕ. ἰὼ ἰώ μοι·
τὰς ὠγυγίους κατιδόντες
στυγνὰς Ἀθάνας πάντες ἐνὶ πτύλῳ,
ἔξ, ἔξ, τλάμονες ἀσπαίρουσι χέρσῳ.

На български език са известни следните преводи:

1-ви превод на Николай Вранчев (1916)

Хор: Небе! Ами що стана Фарнук, и храбрия Ариомард? Де е княз Севалцес, и благородния Лилей?... Мемфис, Тарабис, Мазистрес, Артембарес и Хистаихмас? Де са те? Отговаряй.

*Ксеркс: Злочестник! Уви! Всички те бяха смъртно ранени в една и съща битка, и още заплашваха с очи проклетите стени на древната Атина. О, небе! Ах, богове! Нещастните! Още се гърчиха на земята.*⁹

⁸ Старогръцкият текст е по Garvie 2009a: 37 – 38.

⁹ За превода на Николай Вранчев, 1916 г. вж. <https://theseus.proclassics.org/book/export/html/162> (достъпен на 17.05.2024 г.), а също проект „Арион. Античната драма в България“, <https://arionbg.info/library.php?m=list§ion=3> (достъпен на 17.06.2024 г.), където се казва: „Този превод на „Перси“ се споменава в статията на О. Радев „Есхил“ в Преводна рецепция на европейските литератури в България, т. 3. С., 2002, с. 98 – 99. В нея се посочва, че на титулната страница

2-ри превод на Александър Ничев (1967)

ХОΡ

*Уви, къде ти е Фарнѹх, къде е
храбрецѹт Ариомард, къде са
цар Севѹк и още онзи,
благородният Лилѹй,
Мѹмфис, още Тарѹб,
Масѹстрѹр, още Артембѹр,
Хистѹхмас? ... Де са, отговаряй!*

Трета строфа

КСЕРКС

*Горко, горко ми, о!
Те само зърнаха древната,
омразната Атина,
после — само един замах,
уви, уви, и всички те
мигом се загърчиха на земята!*¹⁰

е указано, че преводът е направен от „френски с оглед към старогръцкия текст“. За качествата на превода той казва следното: „Преводът е в проза и явно е правен набързо, затова изобилства от грешки, несъобразности, дори безсмислици... Много от грешките се дължат на незнание на френския език... Но има и такива, в които личи общо непознаване на сюжета и на историята.“ Радев привежда няколко примера за неточности и грешки в превода. За него той казва още: „Езикът на превода, меко казано, е необработен, силно диалектно обогатен, на места неразбираем, на места силно принизен (напр. „гемиджийски въжа“ в стих 70), ту сух, ту многословен, хоровите реплики, които са основният скелет на трагедията, дори не са повествователни, в комоса, въпреки междуметията няма нищо раздиращо, стихомитиите са повече от скучни, а понякога звучат и доста глупаво. Самото оформление на книжката е неугледно... Бележките под черта се свеждат до три, без да дават каквато и да било информация. С една дума преводът на Есхилевите „Перси“ от Н. Вранчев е напълно неудачен“.

¹⁰ Есхил. Трагедии. Превод от старогръцки Александър Ничев. София: Народна култура, 1967, 154. Преводачът пояснява на с. 428, че преводът му е по изданието Eschyle, texte établi par Paul Mazon, Paris, 1920. В изданието на Мазон името е предадено като Σευάλκης, без да има такъв вариант в ръкописите съгласно Dawe 1964: 340.

Интересният за настоящата работа персонаж се възприема от издателите на старогръцкия текст най-често като Σευάλκης ἄναξ, но в ръкописите са документирани от същите още няколко варианта на името му: Σευάλλης, Σεβάλλης, Σουφάλκης, Σεάγκης, Σευάγκης, Σεμάκτης (Dawe 1964: 340; Garvie 2009a: 37). В действителност този списък дори може да се разшири. В многобройните преписи на трагедията „Перси“ откриваме и други варианти на името: Σεμάλκης¹¹, Σεμάκτης¹², Σεμάγκης¹³, Σεβάλκης¹⁴ (обр. 1). В някои старопечатни издания също се чете Σεβάλκης или Sebalces (Aeschylus 1555: 120; 1557: 171). Всички тези варианти се дължат на погрешно разчитане от преписвачите на буквата υ като β или μ, κ като λ, и λ като γ поради сходното им изписване в минускулното писмо. Специфичното изписване в някои ръкописи на дифтонга ευ в началото на името също е повлияло за появата на погрешни варианти. От първостепенно значение в случая е Codex Laurentianus 32.9 от колекцията на Лоренцо де Медичи във Флоренция (Cod. Laur. 32.9), който е с най-ранна датировка (X в.) и с името Σευάλκης (обр. 2). Същата форма е засвидетелствана и в най-много ръкописи – поне осем на брой. Присъства и в по-ранните сред

останалите преписи от XIII – XIV в., измежду които един от парижките (Cod. Par. gr. 2787) е особено интересен с това, че първоначално името е било изписано правилно, а по-късно са добавени два алтернативни варианта, които обаче са неправилни¹⁵ (обр. 3). Още през XIV в. и особено през XV в. неточните преписи се умножават съществено. Така представената ситуация показва, че правилната форма на името на литературния герой на Есхил е Σευάλκης (Сеуалкес, Севалк). Същата, както вече беше посочено, предпочитат – след анализ на запазените преписи – и съвременните издатели на трагедията. Несъмнено, поради липсата в оригиналния текст на директна асоциация с траките, името не е коментирано от съвременните изследователи на тракийската древност и не е включено в тракийските езици „остатъци“ на Димитър Дечев (Detschew 1957; Митрев, Илиев 2024: 145).

Важно е също да се отбележи, че в цялото произведение на Есхил присъстват около 50 имена и почти всички – не само чуждите (персийски и други), но дори гръцките – представляват предизвикателство за издателите поради състоянието на изписването им в ръкописната традиция и отсъствието при много от тях на преки паралели в други източници¹⁶. Същото се отнася и за името Σευάλκης и неговите варианти. Липсват точни паралели в други антични текстове. Това насочва към възможността Есхил просто сам да е измислил някои от имената в своите произведения, включително и това било за да спази метриката (Schmitt 1978: 69), или за да постигне персийско и екзотично звучене (Garvie 2009b: 14).

¹¹ Вж. Cod. Laur. 28.25, f. 123r, XIII – XIV в., <https://portail.bibliissima.fr/fr/ark:/43093/mdatae3053acfb1810f66e967fae96da1b9814c2c73f4> (достъпен на 30.11.2024 г.); Cod. Laur. 31.1, f. 147r, XV в. <https://portail.bibliissima.fr/fr/ark:/43093/mdata68849666852ea7fc242534dc269e100f59ab87> (достъпен на 30.11.2024 г.); Cod. Par. suppl. gr. 110, 76v, 1340 – 1360 г., <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b110040991/f80.item.zoom> (достъпен на 6.12.2024 г.).

¹² Вж. Cod. Bormer. 3, f. 34r, края на XV в., <https://www.e-codices.unifr.ch/en/fmb/cb-0003/34r/0/> (достъпен на 30.11.2024 г.).

¹³ Вж. Cod. Laur. 31.38, f. 47v, XV в., <https://portail.bibliissima.fr/fr/ark:/43093/mdata4eb6ba5343802298b1e21a99bb6d0a1965c1e7ee> (достъпен на 30.11.2024 г.).

¹⁴ Вж. Cod. Par. Gr. 2786, f. 81v, 1350 – 1450 г., <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b10722241r/f88.item.zoom> (достъпен на 30.11.2024 г.).

¹⁵ Вж. Cod. Par. gr. 2787, 100v, XIV в., със споменаване на Σευάλκης, Σευάλλης, Σεάγλης: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b10722842g/f110.item.zoom> (достъпен на 7.12.2024 г.)

¹⁶ Garvie 2009b: 14, с акцент върху Севалк.

Севалк и неговият възможен одриски произход

Рейнекий и Хенингс възприемат Севалк като Ситалк I, Себалк или Сеталк I, позовавайки се на цитирания по-горе текст на Есхил (**обр. 4**). И двамата не са посочили никакви основания за възприетата идентификация, нито са указали друг автор на идеята.

Доколкото може да се предположи, при липсата на каквито и да е изрично формулирани аргументи, евентуално основание за допускане на тракийски, и по-конкретно одриски, произход на името Севалк е неговото близко звучене до Ситалк, особено при варианта Сеталк. По всичко изглежда, че двамата автори, както впрочем и Зигеберт Хаверкамп, са ползвали изданието на Henricus Stephanus (Анри Етиен) от 1557 г., в което е възприето четене Σεβάλκης (Себалкес)¹⁷, както е предадено и в латинския превод на трагедията – Sebalces (Себалцес)¹⁸. Този вариант на името не е посочен като наличен в ръкописите от Доу и Гарви, които са едни от основните съвременни изследователи на „Перси“ (Dawe 1964: 340; Garvie 2009a: 37), но прегледът на достъпните дигитализирани преписи показва, че все пак се открива в два от парижките ръкописи¹⁹.

Анализ и коментар на изказаните становища в западноевропейската историография относно името Σεβάλκης е направен от ирановеда Рюдигер Шмит, който го причислява

към неясните имена в творчеството на Есхил (Schmitt 1978: 69 – 70). Основният интерес към името се свързва с изследвания от XIX и XX в. Откриват се опити за корекции на формата му, за да се спази метриката и да се придаде „по-ирански“ вид (Σεβάκης); или асоциации с гръцки имена, което е допустимо за втората съставка на името, но не и за първата, тъй като липсват паралели в гръцката антропонимия; споменава се и възможността за народно етимологично изкривяване на иранско име на гръцки; обръща се внимание и на предположена връзка с тракийското царско име Ситалк. В действителност всички тези мнения или предположения са без съществена обосновка и са оценени от Шмит като неприемливи. Дори и последното предположение е отхвърлено, тъй като той подчертава, че името Севалк завършва сигурно на -άλκης, докато за тракийското име Ситалк отбелязва, че е по-скоро двусъставно Σι-ταλκης с втора съставка -ταλκης²⁰.

Тази историографска ситуация относно името Севалк ни насочва по-сигурно към гръцките имена, завършващи на -άλκης²¹, като Ἀντάλκης (Анталк)²², Εὐάλκης (Евалк)²³,

¹⁷ Aeschylus 1557: 171. Вж. <https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb11216944?q=%E1%BC%84%CE%BD%CE%B1%CE%BE&page=182,183> (достъпен на 17.05.2024 г.).

¹⁸ Aeschylus 1555: 120. Вж. <https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb10993510?q=Sebalces&page=120,121> (достъпен на 17.05.2024 г.).

¹⁹ Вж. Cod. Par. gr. 2786, f. 81v, 1350 – 1450 г.: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b10722241r/f88.item.zoom> (достъпен на 30.11.2024 г.); Cod. Par. gr. 2788, f. 102v, XV в.: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b10722520m/f114.item.zoom> (достъпен на 6.12.2024 г.).

²⁰ Вzeti са предвид мнения на български езиковеди (Schmitt 1978: 69), с позовавания на Димитър Дечев (Detschew 1957: 440, 452, 488) и Владимир Георгиев (Георгиев 1977: 96). Впрочем такава позиция заема и Кирил Влахов (Влахов 1976: 73). Дискусията е породена от едно сведение на Павзаний за статуя на Аполон в Делфи, почитан под името Ситалкас (Σιτάλκας), която била издигната от Амфикимонията (Paus. 10.15.2; Detschew 1957: 452). Паралел предоставя сапейското царско име Ροιμ-η-τάλκης, Ροιμ-η-ζηνης (IGBulg III,1: № 1293) и едноосновното Ροιμ-ος (Detschew 1957: 400 – 402).

²¹ Втората съставка -άλκης в тези двусъставни гръцки имена е производна от ἀλκή, ἥ – *здравина, сила, мощ*.

²² CIRB, № 1137 – от първата половина на III в. пр. Хр. = LGPN, IV: 27 (Кимерийски Босфор). LGPN, IIIA: 43 (Аполония Илирийска).

²³ LGPN, I: 170 (Крит, Родос); FGrH 418 = LGPN, II: 162 (Атина); LGPN, IIIA: 158 (Ахaya, Арголида, Аркадия,

Μενάλκης (Меналк)²⁴, Πολυάλκης (Полуалк)²⁵ и др. Прави впечатление, че те са популярни на различни места в Източното Средиземноморие и по Черноморието. Въпреки тези наблюдения, Севалк (Σευάλκης) не може да се определи като гръцко име. Първата съставка (Σευ-) не е характерна за гръцката антропонимия. Доколкото показва справка в платформата PHI Greek Inscriptions²⁶, не само по нашите земи, но и въобще, в предримската епоха не се откриват други имена, които да започват със Σευ-. Единствената фонетична близост, въпреки различната основа, се регистрира с особено популярното тракийско царско име Севт (Σεύθης)²⁷.

Представените бележки насочват към хипотезата Есхил да е наподобил тракийско име, като е съчетал две одриски царски имена, комбинирайки началото на името на Севт (Σεύθης) с края на името на Ситалк (Σιτάλκης), тъй като -άλκης е била популярна втора съставка в гръцката антропонимия и е била позната на неговата гръцка публика.

Съществен въпрос, който възниква пред една такава хипотеза за композитния характер на името Севалк, е фактът, че Есхил (ок.

525/524 – ок. 456 г. пр. Хр.) е живял и творил преди царуванията на Ситалк (ок. 444 – 424 г. пр. Хр.) и Севт I (424 – ок. 405 г. пр. Хр.)²⁸, които са първите тракийски царе с тези имена, влезли в полезрението на гръцките автори. Това поставя под въпрос дали двете имена биха могли да са известни на автора, който представя трагедията „Перси“ през 472 г. пр.Хр. в Атина. Доколкото се приема, че одрисите са имали царе и преди Терес, напълно възможно е измежду тях да е имало носители и на тези имена.

Изложеното дотук показва, че се намират основания за частичното свързване на името Севалк (Σευάλκης) и с тракийската, и с гръцката антропонимия. Би могло да се говори дори за едно литературно или народно етимологично изкривяване на гръцки на тракийско царско име. Не се откриват обаче никакви основания за прякото му уподобяване със Ситалк (Σιτάλκης) – това са две различни имена. Идентифицирането на Севалк със Ситалк I е било преустановено от Зигеберт Хаверкамп през 1737 г. (Haverkamp 1737: 298). В публикациите на всички следващи автори и до днес този мним или реален основоположник на одриската династия (съгласно Рейнекий и Хенингс) не присъства, и за пръв владетел на одрисите неизменно е считан Терес.

Информация от контекста

Цитираният пасаж на Есхил (А., *Pers.*, 967 – 977) изброява участници в похода на Ксеркс, без достатъчно допълнителни подробности като етническа принадлежност или произход. Забелязва се обаче различният произход на имената на изброените придружители на персийския цар: някои се определят като персийски, други – като египетски, гръцки, малоазийски, или се считат за неясни²⁹, а

Лакония, Левкада); LGPN, ΠΙΒ: 147 (Фокида); LGPN, IV: 128 (Македония); LGPN, VA: 173 (Йония).

²⁴ IG Bulg I: 414 – Μενάλκης Διοσκούριδεω, от Аполония (Созопол), датиран към края на V – началото на IV в. пр. Хр.; справка в PHI Greek Inscriptions показва, че името Меналк се среща най-често в надписи от Централна Гърция и Атика. Вж. и LGPN, I: 304 (Евбея, Тасос); LGPN, II: 303 – 304 (Атина); LGPN, ΠΙΑ: 294 (Аркадия, Коринтия, Сицилия); LGPN, ΠΙΒ: 276 (Беотия, Локрида, Мегара, Фокида); LGPN, IV: 228 (Малка Скития, Тракия); LGPN, VA: 291 (Понт).

²⁵ Според PHI Greek Inscriptions името е засвидетелствано в два надписа от Атика и в един от Мала Азия. Вж. също LGPN, II: 371 (Атина); LGPN, ΠΙΑ: 367 (Акарнания и Лакония); LGPN, ΠΙΒ: 351 (Тесалия).

²⁶ Вж. <https://inscriptions.packhum.org> (достъпен на 17.08.2024 г.). Същото се установява и при анализ на данните в LGPN.

²⁷ Вж. посочените източници у Detschew 1957: 434 – 437.

²⁸ За хронологията на царуванията на тези двама владетели вж. Тачева 2006: 63 – 86.

²⁹ Schmitt 1978.

името Севалк е твърде близко до тракийската антропонимия. Това навежда на мисълта, че античният автор вероятно се е опитал да пресъздаде разнообразния състав на персийската войска, с който би трябвало да са били запознати неговите зрители, доколкото трагедията „Перси“ е била представена по-малко от десетилетие след похода на Ксеркс³⁰.

Трудно е да се каже колко от включените в този пасаж литературни герои са измислени от Есхил военачалници, но за някои от тях има сигурни данни, че са реални участници в Гръко-персийските войни. Споменават се от Херодот³¹, на когото също са били известни, но в някои случаи с разминавания в конкретните факти. Например Фарвоῦχος, Αριόμαρδος и Μασίστρας са реални персийски пълководци от близкото обкръжение на Ксеркс. Последните двама дори са негови братя – синове на Дарий I от Пармюс и Атоса. Фарнухос (Фарнухес при Херодот) бил определен за един от командирите на конницата, но не взел участие в похода срещу гърците, защото заболял и останал в Сарди³², т.е. тук има противоречие, той не е участвал в кампанията срещу Атина. За Ариомардос е известно единствено, че командвал контингентите на моските и тибарените³³. Масистрас (Масистес при Херодот) бил сред главнокомандващите персийските сухопътни войски, като стоял начело на колоната, която се придвижвала покрай морето заедно с флотата³⁴. Едно от споменатите имена – това на Артембарес (Αρτεμβάρης) – е мидийско. То също е известно на Херодот³⁵, но във връзка

със съвсем друга личност от детството на Кир II, т.е. от доста по-ранна епоха. За останалите лица не се намират паралели в „История“-та, но това не подкрепя автоматично нито действителния, нито недействителния им характер.

На този фон Есхил отрежда на Севалк съществена позиция сред братята на Ксеркс и някои предводители на отделните народи. Дори нещо повече – въпреки че е еднократно споменат, той не е отразен просто като военачалник, а като „анакс“, т.е. като цар³⁶. Измежду десетките персонажи в драмата на Есхил само трима са представени по този начин – Дарий I, Ксеркс и Севалк. Това показва, че Севалк присъства във военната кампания на Ксеркс не като негов подчинен, а като съюзник и действащ владетел. Такъв цар към времето на похода би могло да има само в балканските територии, и конкретно в Тракия, защото близоизточните земи до Индия отдавна били преминали под властта на персите. Изглежда доста странно Есхил да е измислил личност от такъв висок ранг. Това би отслабило реализма на трагедията и би повлияло негативно върху въздействието на произведението над зрителите му. Друг е въпросът защо споменът за такъв анакс не е оцелял във времето³⁷. Рангът на Севалк е

³⁶ За употребата на титлата в творчеството на Есхил вж. Linwood 1843: 33. За нейното значение вж. Kōiv 2016: 12 и сл. с лит.

³⁷ За съжаление, никаква информация за Севалк не се открива у по-късните атински автори, макар че някои от тях били доста добре запознати с Тракия и нейните владетели. Едно възможно обяснение може да се намери в чисто дипломатически съображения: Севалк е бил съюзник на Ксеркс, докато Ситалк имал важно значение за атиняните в началото на Пелопонеската война (431 – 404 г. пр. Хр.). Дали по политически причини по-късните автори умишлено не са споменали нищо за този цар в своите произведения? Трябва да се отбележи още, че в тракийските земи се търси персийската сатрапия Скудра, известна от персийски царски надписи, но обхватът ѝ е дискуссионен, вж. Vasilev 2015: 36 – 39 с преглед на литературата по тази тема; вж. също и с. 120 – 121, 228 в същата книга.

³⁰ Съществува и дискусия дали самият Есхил е участвал в битката при Саламин, вж. Vasilev 2015: 5.

³¹ Вж. превода на български език на П. А. Димитров с увод на Б. Богданов (Димитров 2010).

³² Hdt. 7.88.

³³ Hdt. 7.78. Известен е и друг един Ариомардос, брат на Артюфиос, който предвождал каспите (Hdt. 7.67).

³⁴ Hdt. 7.82, 7.121.

³⁵ Hdt. 1.114 – 116.

в съзвучие повече с идеята за действителен владетел, придобил популярност в кампанията на Ксеркс, а може би и преди това.

Идентифицирането на Севалк като тракийски владетел се вписва добре в контекста на синтезираната от съвременните учени информация за трако-персийските взаимоотношения в края на VI и началото на V в. пр.Хр. Внимателният анализ на наличните оскъдни писмени и археологически данни е предоставил основания за предположението за династичен брак между представител на одриския царски двор и знатна персийка³⁸, който трябва да се е случил още в края на VI в. пр.Хр. Доказателствата в подкрепа на тази хипотеза се изразяват в: липсата на съпротива от страна на траките на юг от Стара планина при похода на Дарий I през 513 г. пр.Хр., която изглежда организирана или разпоредена от одрисите; някои археологически находки от с. Даскал Атанасово и с. Дуванлии, сред които златни персийски фиали, съдове и бижута; индоиранският суфикс -докос/-токос в имената на синовете и внуците на Терес³⁹.

Има и писмени извори, в които директно се съобщава за тракийско участие в похода на Ксеркс. Херодот разказва анекдот за тракийски цар на бисалтите и на крестонската земя, който не се съгласил да се подчини на Ксеркс и избягал в планината Родоп; същият забранил на шестимата си синове да тръгнат на поход с персийския цар, но те не го послушали и, когато се завърнали невредими от похода, били жестоко наказани⁴⁰.

Хипотетичното възприемане на Севалк като реална личност поставя проблема за роднинската му връзка с Терес, която е застъпена в първите изследвания. Родословните стемни на Рейнекий и Хенингс, последвани и от един исторически роман, ги представят

като баща и син, но това е неприемливо. В действителност Севалк изглежда по-скоро достоен съвременник, а не предшественик и родител на Терес. Известно е, че последният е живял 92 години и към 480 г. пр.Хр. е бил около 60-годишен, което изключва почти напълно възможността Севалк да е негов баща и да е взел участие в кампанията на Ксеркс на 80 – 90-годишна възраст. Това наблюдение показва, че е по-вероятно зад образа на Севалк да се крие близък родственик на Терес, например негов по-голям царстващ брат, като и двамата са били от поколението на Дарий I. При тази ситуация смъртта на Севалк може да се използва за точно датиране на началото на успешното управление на Терес към края на лятото на 480 г. пр.Хр. Но дори и една такава приблизително 60-годишна възраст е сериозна за военни действия. Теоретично е възможно Севалк да е спадал и към по-младото поколение – това на Ксеркс, особено като се има предвид възрастта на останалите сигурни военачалници от изследвания пасаж. При тази ситуация през 480 г. пр.Хр. Севалк може да е бил на 30 – 40-годишна възраст, но няма как да е бил цар, а царски син или племенник – подобно на синовете на анонимния бисалтски цар, които взели участие в същия поход. Тази възможност обаче изглежда трябва да се отхвърли, защото Севалк е представен от Есхил изрично като анакс (цар), а не като евпатор (благородник), подобно на споменатия на същото място Лилей.

Заклучение

Направеният анализ на наличните данни показва, че литературният герой на Есхил – „Севалкес анакс“ – носи име, което го представя по-вероятно като тракийски владетел, отколкото като какъвто и да било друг. Споменаването му при изброяването на участници в похода на Ксеркс изглежда е имало за цел да подчертае разнообразния етнически състав на персийската войска, в която е имало

³⁸ Тачева 2006: 24.

³⁹ Тачева 2006: 24 – 25.

⁴⁰ Hdt., 8.116.1 – 2.

и траки. Има достатъчно основания да се формулира хипотезата, че „Севалкес анакс“ като литературен образ е отражение на действителна личност. Зад него прозира прототипа на ранен владетел на Одриското царство – достоен съюзник на Ксеркс (споменат, подобно на него, като анакс, а не като негов подчинен), а може би и негов родственик. Едва ли хипотетичното преоткриване на този владетел ще открене вратата към най-ранната, неописана политическа история на одрисите, но все пак възможността за реалното съществуване на Севалк е в синхрон със съвременния прочит на сведенията на Тукидид, че преди първия голям цар Терес те имали и други царе. Допустимото възприемане на Севалк като реална личност кореспондира с идеята, че е по-вероятно зад неговия литературен образ да се крие не баща, а близък родственик на Терес или негов по-голям царстващ брат, като и двамата са били от поколението на Дарий I.

Благодарности (Acknowledgments)

Авторите изказват сърдечни благодарности на проф. д.ф.н. Мирена Славова за особено полезните съвети и препоръки, направени при окончателното оформяне на публикацията.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА (REFERENCES)

- Велков и др. 1981:** В. Велков, Зл. Гочева, В. Тъпкова-Займова (съст.). *Извори за историята на Тракия и траките*. Том 1. София: Издателство на БАН, 1981. [V. Velkov, Zl. Gocheva, V. Tapkova-Zaimova (sast.). *Izvori za istoriyata na Trakia i trakite*. Tom 1. Sofia: Izdatelstvo na BAN, 1981.]
- Влахов 1976:** К. Влахов. *Тракийски лични имена*. Фонетико-морфологични проучвания. София: Издателство на БАН, 1976. [K. Vlahov. *Trakiyski lichni imena*. Fonetiko-morfologichni prouchvania. Sofia: Izdatelstvo na BAN, 1976.]
- Георгиев 1977:** Вл. Георгиев. *Траките и техният език*. София: Издателство на БАН, 1977. [Vl. Georgiev. *Trakite i tehnia ezik*. Sofia: Izdatelstvo na BAN, 1977.]
- Данов 1969:** Хр. Данов. *Древна Тракия*. София: Наука и изкуство, 1969. [Hr. Danov. *Drevna Trakia*. Sofia: Nauka i izkustvo, 1969.]
- Данов, Фол 1979:** Хр. Данов, Ал. Фол. *Основаване и организация на Одриското царство*. Външна и вътрешна политика на Одриското царство (до средата на IV в. пр.н.е.). – В: *История на България*. Т. 1. София: Издателство на БАН, 1979, 184 – 200. [Hr. Danov, Al. Fol. *Osnovavane i organizatsia na Odriskoto tsarstvo*. Vanshna i vatreshna politika na Odriskoto tsarstvo (do sredata na IV v. pr.n.e.). – V: *Istoria na Bulgaria*. T. 1. Sofia: Izdatelstvo na BAN, 1979, 184 – 200.]
- Димитров 2010:** П. А. Димитров (прев.). *Херодот. История*. София: Нов български университет, 2010. [P. A. Dimitrov (prev.). *Herodot. Istoria*. Sofia: Nov balgarski universitet, 2010.]
- Кацаров 1933:** Г. Кацаров. *Произход и пръв разцвет на Одриското царство в древна Тракия*. – *Училищен преглед*, 32, 1933, 737 – 754. [G. Katsarov. *Proizhod i prav raztsvet na Odriskoto tsarstvo v drevna Trakia*. – *Uchilishten pregled*, 32, 1933, 737 – 754.]
- Кацаров 1954:** Г. Кацаров. *Принос към историята на древна Тракия*. – *Известия на Института за българска история*, 5, 1954, 155 – 172. [G. Katsarov. *Prinos kam istoriyata na drevna Trakia*. – *Izvestia na Instituta za balgarska istoria*, 5, 1954, 155 – 172.]
- Митрев, Илиев 2024:** Г. Митрев, Й. Илиев. *Рейнекий и неговата история на Древна Тракия от 1595 г.* – *История: Научно списание*, 32, 2, 2024, 140 – 156, DOI: 10.53656/his2024-2-3-tra. [G. Mitrev, J. Iliiev. *Reineccius and his history of Ancient Thrace from 1595 AD* – *Istoriya-History: Bulgarian Journal of Historical Education*, 32, 2, 2024, 140 – 156, DOI: 10.53656/his2024-2-3-tra.]
- Порожанов 2021:** К. Порожанов. *Одриското царство*. *Полисите по неговите крайбрежия и Атина от края на VI век до 341 г. пр. Хр.* София: Рал-Колобър, 2021. [K. Porozhanov. *Odriskoto tsarstvo*. *Polisite po negovite kraybrezhia i Atina ot kraya na VI vek do 341 g. pr. Hr.* Sofia: Ral-Kolobar, 2021.]
- Тачева 2006:** М. Тачева. *Царете на Древна Тракия*. Книга I. София: Агато, 2006. [M. Tacheva. *Tsarete na Drevna Trakia*. Kniga I. Sofia: Agato, 2006.]
- Тодоров 1933:** Я. Тодоров. *Тракийските царе*. – *Годишник на Софийския университет, Историко-филологически факултет*, 29, 7, 1933, 3 – 80. [Y. Todorov. *Trakiyskite tsare*. – *Godishnik na Sofiyskia universitet, Istoriko-filologicheski fakultet*, 29, 7, 1933, 3 – 80.]
- Фол 1972:** Ал. Фол. *Политическа история на траките*. София: Наука и изкуство, 1972. [Al. Fol. *Politicheska istoria na trakite*. Sofia: Nauka i izkustvo, 1972.]
- Aeschylus 1555:** *Aeschyli poetae vetvssimi tragoediae sex, quot quidem extant, summa*

fide ac diligentia è Greco in Latinum sermonem, pro utriusque linguae tyronibus, ad uerbum conuersae, per Ioannem Sanravivm Montepessulanensem. Basileae: Ioannem Oporinum, [1555].

Aeschylus 1557: *Aeschyli tragoediae VII. Quae cum omnes multo quam antea castigatiores eduntur, tum vero una, quae mutila & decurtata prius erat, integra nunc profertur. Scholia in easdem, plurimis in locis locupletata, & in pene infinitis emendata. Petri Victorii cura et diligentia.* [Geneva]: Ex officina Henrici Stephani, 1557.

Dawe 1964: R. Dawe. *The Collation and Investigation of Manuscripts of Aeschylus.* Cambridge: Cambridge University Press, 1964.

Detschew 1957: D. Detschew. *Die thrakischen Sprachreste.* Wien: Rudolf M. Rohrer, 1957.

Garvie 2009a: Al. Garvie. *Aeschylus. Persae, with Introduction and Commentary.* Oxford: Oxford University Press, 2009.

Garvie 2009b: Al. Garvie. Textual Problems in Aeschylus' Persae. – In: *Verae Lectiones. Estudios de crítica textual y edición de textos griegos.* Huelva, Cáceres: Universidad de Huelva; Universidad de Extremadura, 2009, 5 – 17.

Haverkamp 1737: S. Haverkamp. *Algemeene Histori der Zaaken in Asie, Afrika, en Europe ... zederd het ophouden der Fabel-Eeuwe tot op de Heerschappy van Karel den Grooten voorgevallen ... met duizenden historipenningen verrykt en opgehelderd.* Tweede Deel. Gravenhaage: P. de Hondt, 1737.

Henninges 1598: H. Henninges. *Theatrum genealogicum ostentans omnes omnium aetatum familias.* Vol. 2. Magdeburgi: Kirchner, 1598.

Kōiv 2016: M. Kōiv. Basileus, tyrannos and polis. The Dynamics of Monarchy in Early Greece. – *Klio*, 98, 1, 2016, 1 – 89.

Linwood 1843: W. Linwood. *A Lexicon to Aeschylus.* London: Taylor and Walton, 1843.

Reineccius 1595: R. Reineccius. *Historia Iulia, Siue Syntagmatis Heroici.* Pars Secunda. Helmaestadii: Kirchnerus, 1595.

Schmitt 1978: R. Schmitt. *Die Iranier-Namen bei Aischylos.* Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1978.

Vasilev 2015: M. Vasilev. *The Policy of Darius and Xerxes towards Thrace and Macedonia.* Leiden & Boston: Brill, 2015.

Zahrnt 2015: M. Zahrnt. Early History of Thrace to the Murder of Kotys I (360 BCE). – In: *A Companion to Ancient Thrace.* Wiley Blackwell, 2015, 33 – 47.

Списък на съкращенията (Abbreviations)

CIRB: V. Struve (ed). *Corpus inscriptionum regni Bosporani.* Moscow & Leningrad: Nauka, 1965.

FGrH: F. Jacoby (ed.). *Die Fragmente der griechischen Historiker.* Teil 3. Geschichte von Staedten und Voelkern (Horographie und Ethnographie). B. Autoren ueber einzelne Staedte (Laender) [Nr. 297 – 607]. Leiden: Brill, 1964.

IGBulg. I²: G. Mihailov (ed.). *Inscriptiones graecae in Bulgaria repertae.* Vol. I: Inscriptiones orae Ponti Euxini. Serdicae: Acad. litterarum Bulg., 1970.

LGPN: *A Lexicon of Greek Personal Names,* edd. P. M. Fraser and E. Matthews. Oxford, 1987 – 2010.

B Florence. Laur. 86.3, f. 230v, 1287 г. (или XIV в.): Σεβάλλης

F Florence. Laur. 31.8, f. 68v, ok. 1335 – 1341 г.: Σευάλλης

Nc Laur. 28.25, 123r, XIII – XIV в.: Σεμάλλης

Par.Grec 2786, f. 81v, 1350 – 1450 г.: Σεβάλλης

H Heidelberg, Palat.gr.18, 147r, XIV в.: Σεβάλλης

Oxford, Bodl. Libr., MS. Barocci 231, f. 56v, XV в.: Σευάλλης

Vat.gr. 920.pt.2, f. 286r, XIV в.: Σευάλλης

B Florence. Laur. 86.3, f. 230v, 1287 г. (или XIV в.): Σεβάλλης

F Florence. Laur. 31.8, f. 68v, ok. 1335 – 1341 г.: Σευάλλης

Nc Laur. 28.25, 123r, XIII – XIV в.: Σεμάλλης

Par.Grec 2786, f. 81v, 1350 – 1450 г.: Σεβάλλης

H Heidelberg, Palat.gr.18, 147r, XIV в.: Σεβάλλης

Oxford, Bodl. Libr., MS. Barocci 231, f. 56v, XV в.: Σευάλλης

Vat.gr. 920.pt.2, f. 286r, XIV в.: Σευάλλης

Q Paris, Grec 2884, f. 215r, XIII в.: Σευάλλης

Ea Par.suppl.gr.110, 76v, 1340 – 1360 г.: Σεμάλλης

Laur. 31.1, 147r, 1401 – 1410 г.: Σεμάλλης

C Paris, Grec 2785, f. 83v, XIV в.: Σεβάλλης

Cod. Bormer. 3, f. 34r, края на XV в.: Σεμάλλης

Nd Laur. 31.38, 47v, XV в.: Σεμάλλης

Sd Par.gr.2788, 102v, XV в.: Σεβάλλης

Q Paris, Grec 2884, f. 215r, XIII в.: Σευάλλης

Ea Par.suppl.gr.110, 76v, 1340 – 1360 г.: Σεμάλλης

Laur. 31.1, 147r, 1401 – 1410 г.: Σεμάλλης

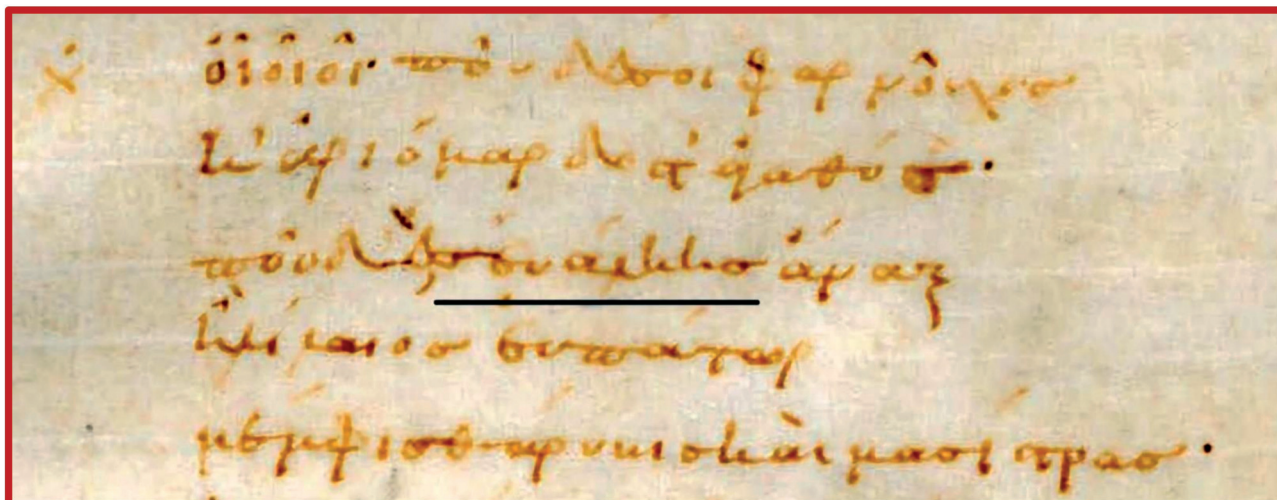
C Paris, Grec 2785, f. 83v, XIV в.: Σεβάλλης

Cod. Bormer. 3, f. 34r, края на XV в.: Σεμάλλης

Nd Laur. 31.38, 47v, XV в.: Σεμάλλης

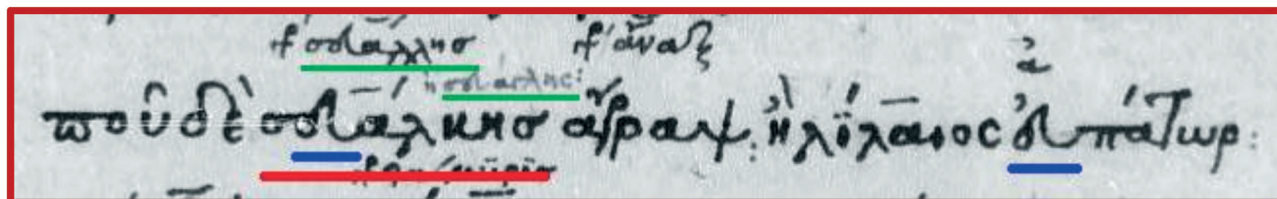
Sd Par.gr.2788, 102v, XV в.: Σεβάλλης

Обр. 1. Изписването на името на анакс Севалк в преписи на „Перси“ на Есхил от XIII – XV в.

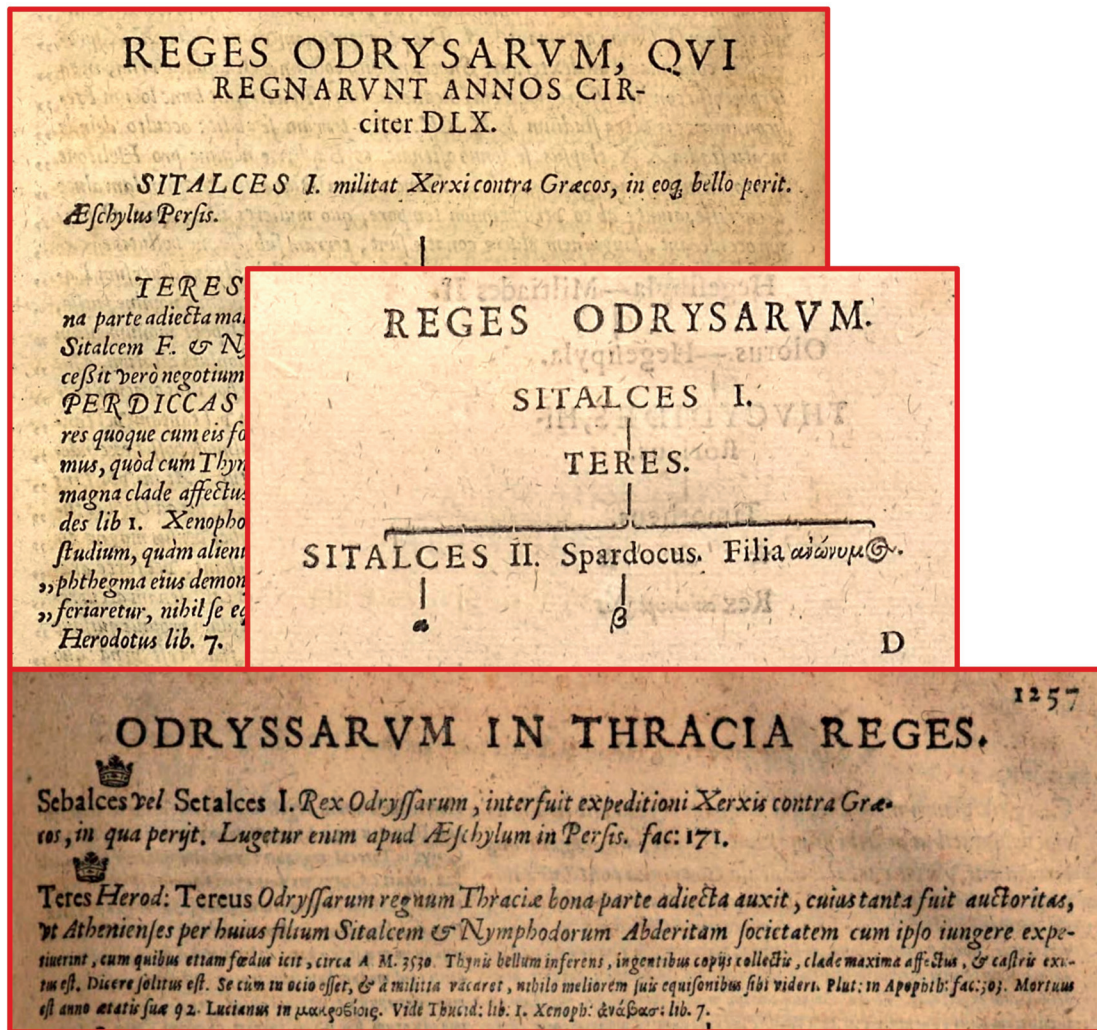
M Florence. Laur. 32.9, 130r, X в.: Σευάλκης

Обр. 2. Codex Laurentianus 32.9 от колекцията на Лоренцо де Медичи във Флоренция (Cod. Laur. 32.9), X в., фрагмент от лист 130r

P Par. Gr. 2787, 100v, XIV в.: Σευάλκης, Σευάλλης, Σευάγλης

Обр. 3. Codex Parisinus graecus 2787 (Cod. Par. gr. 2787), XIV в., фрагмент от лист 100v

Обр. 4. Текстове за Ситалк I на Рейнекий (Reineccius 1595: 122) и Хенингс (Henninges 1598: 1257)

Доц. д-р Георги Митрев

ORCID iD: 0000-0001-9189-3550

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

gmmitrev@uni-plovdiv.bg

Хон. ас. д-р Йордан Илиев

ORCID iD: 0000-0002-0218-8540

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“ – филиали в Смолян и Кърджали,

Научен център за история и археология на войната при ФИФ на ПУ

j.iliev@uni-plovdiv.bg